

УДК 330.3:334

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Вікторія Васюта; Вікторія Лобас; Оксана Зубко

*Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка», Полтава, Україна*

Резюме. На сучасному етапі розвиток малого підприємництва в Україні досить проблематичний через низку факторів, таких, як нестабільна геополітична ситуація, важке економічне становище, зокрема через Covid-19 та повномасштабне вторгнення російської федерації. Питання аналізу стану розвитку малого підприємництва в Україні є досить поширеним серед учених. Малий бізнес відіграє значну роль у загальному розвитку економіки країни і є джерелом надходжень до бюджету, що, своєю чергою, впливає на зайнятість населення, надаючи робочі місця. Розвиток малого підприємництва в Україні на сьогодні є досить складним процесом. Це зумовлено тим, що загальна економічна ситуація перебуває у критичному стані. Мале підприємництво є однією з основних ланок економіки, яка дає можливість подальшого розвитку економічної системи в Україні. Дослідивши суть малого бізнесу, розглянуто низку сильних та слабких його сторін. Можна стверджувати, що цей сегмент економіки, на жаль, має більше загроз, ніж можливостей. Загрози існування зумовлені тим, що ланка малого бізнесу в загальній системі економіки є досить нестабільною і часто піддається впливу зовнішньоекономічних факторів. Однією з проблем розвитку бізнесу є складність фінансування масштабних проєктів. Число суб'єктів малого підприємництва в Україні останніми роками зростає нерівномірно. За 2022 цей показник помітно знизився. Загальний стан національної економіки значно погіршився. Нині визначальною проблемою розвитку всіх секторів економіки України є повномасштабне вторгнення росії. Цей чинник негативно вплинув на економіку країни, а його наслідки ще довго перешкоджатимуть нормальному економічному розвитку. До 2022 року значний вплив на національну економіку мала пандемія Covid-19. Проте її вплив був настільки масштабним, як і вплив війни. Отже, аналізуючи основні сучасні проблеми розвитку малого підприємництва в Україні, можна стверджувати, що окрім існуючих постійно «класичних проблем», останніми роками додалися об'єктивні для держави проблеми, спричинені зовнішніми факторами, що не піддаються впливу.

Ключові слова: мале підприємництво, бізнес, розвиток, війна, пандемія, кризове становище, економіка, проблеми розвитку.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2024.02.207

Отримано 02.02.2024

UDC 330.3:334

CURRENT PROBLEMS OF SMALL BUSINESS DEVELOPMENT IN UKRAINE

Viktoriia Vasiuta; Viktoria Lobas; Oksana Zubko

*National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»,
Poltava, Ukraine*

Summary. At the present stage, the development of small businesses in Ukraine is quite problematic due to a number of factors, such as an unstable geopolitical situation, a difficult economic situation, in particular through Covid-19 and the full-scale invasion of the Russian Federation. The question of analyzing the state of development of small businesses in Ukraine is quite common among scientists. Small business plays a significant role in the overall development of the country's economy and is a source of budget revenue, which, in turn, affects employment by providing jobs. The development of small businesses in Ukraine today is a rather complex process. This is due to the fact that the overall economic situation is in a critical state. Small business is one of the main

links in the economy, which makes it possible to further develop the economic system in Ukraine. Having examined the essence of small business, a number of its strengths and weaknesses are considered. It can be argued that this segment of the economy, unfortunately, has more threats than opportunities. Existence threats are because the small business link in the overall economic system is quite unstable and is often influenced by external economic factors. One of the problems of small business development is the difficulty of financing large-scale projects. The number of small businesses in Ukraine has been increasing unevenly in recent years. In 2022, this figure has decreased significantly. The overall state of the national economy has deteriorated significantly. Currently, the defining problem for the development of all sectors of the Ukrainian economy is the full-scale invasion of Russia. This factor had an extremely negative impact, and its consequences will hamper the normal economic development of the country for a long time. Until 2022, the Covid-19 pandemic had a significant impact on the national economy. However, its impact was not as widespread as the impact of the war. Consequently, analyzing the main modern problems of small business development in Ukraine, it can be argued that in addition to the «classical problems» that constantly exist, in recent years, problems objective for the state have been added, caused by external factors that cannot be influenced.

Key words: small business, business, development, war, pandemic, crisis, economics, development problems.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2024.02.207

Received 02.02.2024

Постановка проблеми. Ведення малого бізнесу потребує надзвичайно великої кількості зусиль як фізичних, так і матеріальних (фінансових). На сьогодні Україна перебуває в не найкращому економічному становищі, а це, в свою чергу, завдає ще більше ускладнень для процесу розвитку. Нестійка політична та економічна ситуація в країні спричиняє суттєві проблеми, які стримують або уповільнюють розвиток малого підприємництва. На розвиток бізнесу великий негативний вплив мали такі зовнішні фактори, як пандемія Covid-19 та повномасштабне вторгнення росії. Мале підприємництво є основою становлення економіки нашої країни, тому дослідження основних сучасних проблем його розвитку є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання стану розвитку малого підприємництва в Україні є доволі поширеним серед науковців. Завадських Г. М. дослідила структуру розвитку малого підприємництва та представила його динаміку по областях України [1]. Козак А. Р. та Гевлич Л. Л. зазначили роль і місце малого підприємництва в економіці України та світу, а також показали малий бізнес з різних сторін – як сильних, так і слабких [2]. Костюк В. С., Петлик Л. О. [3], Сидорук І. С. [4] у своїй наукових працях проаналізували стан та проблеми розвитку малого підприємництва в Україні. Доволі значущу на сьогодні тему, присвячену найбільшим проблемам, з якими стикнувся вітчизняний малий бізнес, розкрили у своїй статті Шостак Л. В., Тарасюк К. Р. та Кікавська А. В. [5].

Метою статті є дослідження основних сучасних проблем розвитку малого підприємництва в Україні.

Постановка завдання. Для досягнення поставленої мети окреслено основні завдання, а саме, розкрити сутність та місце малого підприємництва; навести характеристику його сильних та слабких сторін як сектора економіки України; визначити та проаналізувати сучасні проблеми, які перешкоджають його стабільному розвитку. Для вирішення поставлених завдань використано такі методи: аналіз, синтез, узагальнення, системний підхід.

Виклад основного матеріалу. У структурі сучасної економіки України велику роль відіграє мале підприємництво, його взаємодія з середнім та великим бізнесом. Мале підприємництво виконує важливу функцію, що полягає у пом'якшенні соціальної напруги й урегулюванні ринкових відносин, так як є основою формування середнього класу (рис. 1).

Основною функцією малого підприємництва є підтримання соціально-політичної стабільності суспільства, забезпечуючи середовище вільного вибору шляхів і методів на благо суспільства та організації власного добробуту.

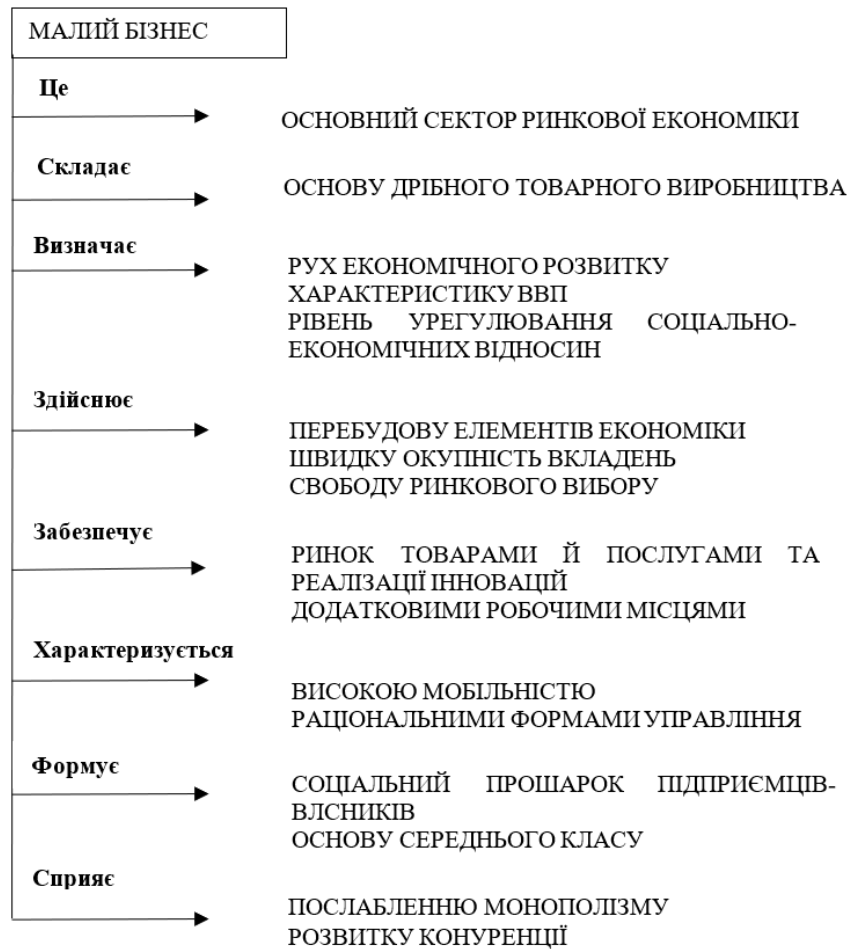

Рисунок 1. Суть і значення малого підприємництва

Найбільш органічним структурним елементом ринкової економіки є саме малий бізнес. Мале підприємництво створює велику кількість робочих місць, що позитивно впливає на проблеми зайнятості та безробіття, наповнює ринок товарами та послугами, задовольняє потреби споживачів та стимулює загальний попит у цілому. Малому підприємництву властива гнучкість та динамічність, воно доволі швидко реагує на зміни. Завдяки йому забезпечується соціально-економічна та політична стабільність, підвищується загальний рівень добробуту населення.

Згідно зі статистичними даними, кількість суб'єктів малого підприємництва, в тому числі й мікро-підприємництва, в останні роки, на жаль, має негативну динаміку. За 2022 рік даний показник помітно знизився (рис. 2) [6]. Загальний стан економіки значно погіршився. Пояснення цьому – повномасштабна агресія росії, що розпочалася 24 лютого 2022 року. Економіка України зазнала серйозних втрат. Руйнування промислових та цивільних об'єктів, вимушене переміщення населення – все це призвело до збільшення втрати робочої сили, зменшення частки сплачених податків та зростання витрат на забезпечення життєдіяльності країни [7]. У ситуації воєнного конфлікту дуже складно управляти та забезпечувати стабільний рівень економіки. Саме розвиток сфери малого підприємництва може впливати на стан національної економіки, сприяючи прискоренню науково-технічного прогресу, створенню нових робочих місць і насиченню ринку.

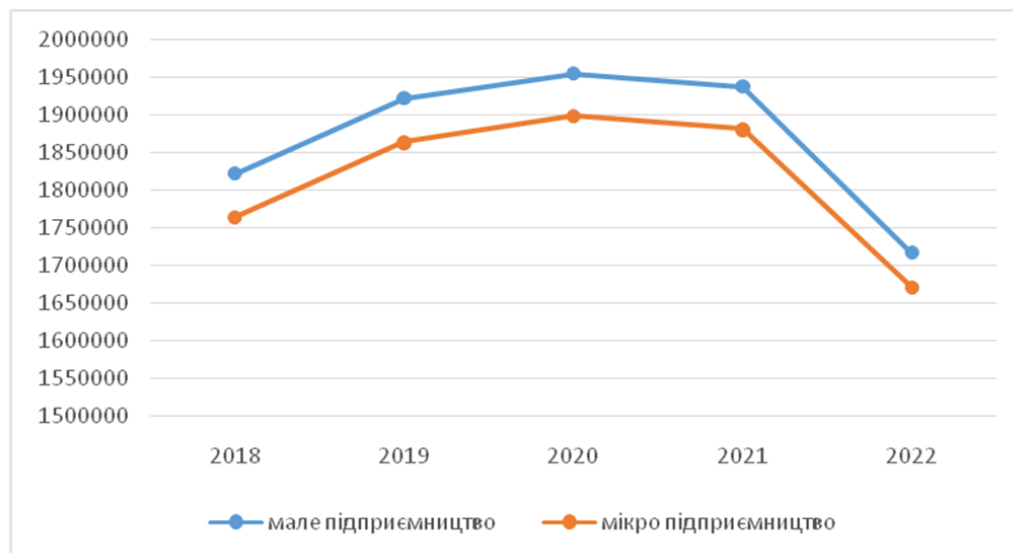

Рисунок 2. Кількість діючих суб'єктів малого та мікропідприємств

Малий та середній бізнес приносить близько 55% ВВП [2], у тому числі малий бізнес – 16%. Розвиток малого підприємництва характеризується низкою проблем, які представлені за допомогою SWOT-аналізу і є характерними для України протягом вже не одного десятиліття.

Таблиця 1. SWOT-аналіз малого підприємництва як сектора економіки України [2]

Сильні сторони	Слабкі сторони
• Легкість і сприятливі умови для втілення інновацій • Можливість створення й подальшого розвитку справи без наявності великого стартового капіталу, зачасту швидко окупність та оборот коштів • Вузька спеціалізація, яка дає можливість для кращої адаптації до потреб споживача тарифу • Через вузьку спеціалізацію можливий безпосередній контакт зі споживачем, відповідно до цього здатність швидко реагувати на зміни в попиті на товар	• Обмежені перспективи розвитку й подальшого зростання • Залежність від економічного стану великого і середнього бізнесу • Слабка стійкість перед змінами зовнішніх факторів середовища • Обмеження фінансування, яке заважає процесу проведення досліджень, розроблення та подальшого втілення результатів
Можливості	Загрози
• Можливість творчої реалізації власника малого підприємства • Використання не зайнятих ніш ринку • Перспектива зростання до рівня великого бізнесу • В деяких нішах малого бізнесу присутня мобільність, а саме, транспортування діяльності	• Уразливість до тиску органів державної влади • Високий рівень конкуренції, велика вірогідність витіснення підприємства з ринку • Часта неможливість доведення створеного ноу-хау до етапу реалізації • Застату відсутній доступ до фінансових ресурсів через складність в отриманні кредитних коштів • Відсутність великої кількості постачальників, від чого може бути небажана залежність • Загроза швидкого банкрутства • Відсутність постійного стабільного рівня доходів

Одним із економічних факторів підвищення статусу малого підприємництва є його вплив на рівень зайнятості в Україні. Відповідно до даних на 2019 рік чисельність зайнятих працівників у секторі малого підприємництва дорівнювала 4319757 осіб, тобто це 48% від загальної кількості працездатного населення в країні [6]. Так як в Україні постійною проблемою є доволі високий рівень безробіття, то стрімкий розвиток малого

бізнесу міг би дати велику кількість робочих місць, у свою чергу, це покращило б загальний економічний стан держави.

Одним з недоліків малого підприємництва є його непрозорість [3]. В ринковому середовищі присутня велика кількість не зареєстрованих малих підприємств, тобто знаходиться в «тіньовому секторі». Це відбувається через те, що не кожен власник готовий сплачувати податки. Наразі від малого бізнесу хоч і вимагають відносно невеликих виплат, проте в умовах війни навіть ця сума часто є непосильною для підприємців.

Власники малого бізнесу намагаються ухилятися від сплати податків різними шляхами, наприклад, це відсутність саме реєстрації фізичної особи-підприємця. Має місце практика нелегального найму працівників; недостовірне відображення розміру доходу тощо. Всі ці процеси в Україні фіксуються вже достатньо тривалий період та негативно впливають на стан розвитку національної економіки. Через це вони потребують постійного моніторингу для пошуку шляхів усунення причин їх появи або зниження кількості випадків.

В останні роки до перерахованих проблем додалися такі, як пандемія Covid-19 та повномасштабне вторгнення російської федерації. Дані фактори негативно вплинули на економіку держави. Наразі Україна перебуває в передкризовому стані, тобто постає необхідність пошуку шляхів для покращення ситуації.

Необхідно зазначити, що у 2020 році на передній план в питанні розвитку малих підприємств вийшли проблеми, які викликали карантинні обмеження, спричинені пандемією Covid-19: оренди приміщень і обладнання в умовах вимушеного простою (найбільше через це постраждали заклади громадського харчування, сфери побутових послуг, магазини в орендованих приміщеннях, готелі); погашення кредитних зобов'язань суб'єктів малого підприємництва, робота яких зупинена під час карантину; зменшення кількості працівників на робочих місцях стала причиною зменшення потужностей деяких виробництв і зривів термінів постачання сировини або готової продукції; суб'єкти малого підприємництва, які співпрацювали з іноземними партнерами, могли зіштовхнутися з проблемами невиконання зобов'язань іноземними контрагентами через уведення карантинних обмежень у країні його розташування [4].

24 лютого 2022 року війна внесла серйозні корективи в економічну діяльність усіх суб'єктів господарювання в Україні. Найбільше постраждав малий бізнес на відміну від середнього та великого. Для підтримання економіки уряд держави здійснив низку заходів. Найвагомішою зміною державної програми стала можливість суб'єктам підприємницької діяльності, що знаходилися на загальній системі оподаткування, перейти на третю групу єдиного податку. Відтепер вони мають можливість сплачувати єдиний податок у розмірі 2%, а також набувають права не сплачувати єдиний соціальний внесок за працівників, які були мобілізовані [5]. Ще одним вагомим кроком з боку влади назустріч малому підприємству стало зменшення ПДВ на пальне, а саме, з 20% до 7%. По суті, це впровадження мало б вплинути на ціни на пальне, тобто зменшити їх, проте на сьогодні цього не спостерігається. Як було зазначено, малий бізнес характеризується певною мобільністю, тож в умовах війни була проведена евакуація деяких підприємств на безпечніші території України.

Дослідження можливих шляхів вирішення проблем розвитку малого підприємництва в країні дає можливість виділити основні напрямки державної підтримки: фінансова, інформаційна, кадрова та підтримка експортерів. Наразі несприятливе економічне становище держави перебиває можливість упровадження затратних програм для забезпечення гарантування кредитних зобов'язань суб'єктів підприємництва [5].

Висновки. Розвиток малого підприємництва в Україні на сьогодні є доволі складним процесом. Це зумовлено тим, що загальна економічна ситуація наразі знаходиться в не найкращому становищі. Мале підприємництво являє собою одну з найголовніших ланок економіки, яка дає можливість подальшого розвитку економічної системи в Україні. Дослідивши суть малого бізнесу, розглянуто низку сильних та слабких його сторін. Можна стверджувати, що даний сегмент економіки має, на жаль, більше загроз, ніж можливостей. Однією з проблем розвитку малого бізнесу є складність фінансування масштабних проектів. Наразі визначальною проблемою розвитку не тільки малого підприємництва, а й усіх секторів економіки України, є повномасштабне вторгнення росії. Цей фактор мав надзвичайно негативний вплив, а його наслідки ще довго будуть перешкоджати нормальному економічному розвитку країни. До 2022 року суттєвий вплив на національну економіку мала пандемія Covid-19. Проте її вплив не був настільки масштабним, як вплив війни.

Отже, аналізуючи основні проблеми розвитку малого підприємництва в Україні, можна стверджувати, що прогнози та сподівання науковців щодо позитивної динаміки не справдилися. Крім існуючих постійно «класичних проблем», в останні роки додалися об'єктивні для держави проблеми, спричинені зовнішніми факторами, що не піддаються впливу.

Conclusions. The development of small businesses in Ukraine today is a complex process. This is because the overall economic situation in the country is not in the best position. Small business is one of the main links in the economy, which makes it possible to further develop the economic system in Ukraine. Having examined the essence of small business, a number of its strengths and weaknesses are considered. It can be argued that this segment of the economy, unfortunately, has more threats than opportunities. One of the problems of small business development is the difficulty of financing large-scale projects. Currently, the defining problem in the development of not only small businesses, but also all sectors of the Ukrainian economy, is the full-scale invasion of Russia. This factor had an extremely negative impact, and its consequences will hamper the normal economic development of the country for a long time. Until 2022, the Covid-19 pandemic had a significant impact on the national economy. However, its impact was not as widespread as the impact of the war.

So, analyzing the main problems of the development of small business in Ukraine, it can be argued that the forecasts and hopes of scientists for positive dynamics were not justified. In addition to the constantly existing «classical problems», in recent years, problems objective for the state have been added, caused by external factors beyond influence.

Список використаних джерел

1. Завадських Г. М., Кубік Я. В. Стан і тенденції розвитку малого підприємництва в Україні. *Збірник наукових праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного (економічні науки)*. 2020. № 1 (41). С. 115–124. URL: <http://surl.li/qdqux> (дата звернення: 20.12.2023). DOI: <https://doi.org/10.31388/2519-884X-2020-41-115-124>
2. Козак А. Р. Роль та місце малого бізнесу в економіці України та світу. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2021. Том 2. № 13. С. 236–241. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/11281> (дата звернення: 20.12.2023).
3. Костюк В. С., Петик Л. О. Тенденції сучасного розвитку малого бізнесу в Україні. *Фінанси, митна та податкова справа : збірник наукових праць студентів*. 2022. Вип. 6. С. 196–199. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/STUD_ZBIRNYK_2021-2022-2.pdf#page=197 (дата звернення: 21.12.2023).
4. Сидорук І. С. Аналіз стану та проблеми розвитку малого підприємництва в Україні. *Підприємництво та інновації*. 2021. № 18. С. 67–72. URL: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/18.12> (дата звернення: 20.12.2023). DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/18.12>
5. Шостак Л. В., Тарасюк К. Р., Кікавська А. В. Ведення бізнесу в умовах війни. *Економіко-правовий розвиток сучасної України : матеріали XI Всеукр. науков. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених, що присвячена 25-й річниці з дня заснування Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 25 листопада 2022 р.) / за ред. О. М. Кібік*. Одеса, 2022. С. 61–63. URL: <https://hdl.handle.net/11300/23094> (дата звернення: 22.12.2023).

6. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.12.2023).
7. Васюта В., Чорновол Н., Горбунова М. Роль підприємницької діяльності в розвитку національної економіки. *Галицький економічний вісник*. 2022. Вип. 78–79. № 5–6. С. 130–137. URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2022.05_06.130 (дата звернення: 25.12.2023). DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2022.05_06.130

References

1. Zavadskykh Gh. M., Kubik Ja. V. (2020). Stan i tendenciji rozvytku malogho pidpryjemnytva v Ukraini [State and trends of small business development in Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh pracj TDATU imeni Dmytra Motornogho (ekonomichni nauky)*, no. 1 (41), pp. 115–124. Available at: <http://surl.li/qdgyx> (accessed: 20 December 2023). DOI: <https://doi.org/10.31388/2519-884X-2020-41-115-124>
2. Kozak A. R. (2021). Rolj ta misce malogho biznesu v ekonomici Ukrainy ta svitu [The role and place of small business in the economy of Ukraine and the world]. *Visnyk studentskogho naukovogho tovarystva DonNU imeni Vasylja Stusa*, no. 2 (13), pp. 236–241. Available at: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/11281> (accessed: 20 December 2023).
3. Kostjuk V. S., Petyk L.O. (2022). Tendenciji suchasnogho rozvytku malogho biznesu v ukraini [Trends of modern development of small business in Ukraine]. *Finansy, mytna ta podatкова sprava: zbirnyk naukovykh pracj studentiv [Finance, customs and tax affairs: a collection of scientific works of students]*, no. 6. pp. 196–199. Available at: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/STUD_ZBIR_NYK_2021-2022-2.pdf#page=197 (accessed 21 December 2023).
4. Sydoruk I. S. (2021). Analiz stanu ta problemy rozvytku malogho pidpryjemnytva v Ukraini [Analysis of the state and problems of small business development in Ukraine]. *Pidpryjemnytvo ta innovacii*, no. 18, pp. 67–72. Available at: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/18.12> (accessed 20 December 2023). DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/18.12>
5. Shostak L. V., Tarasjuk K. R., Kikavsjka A. V. (2022). Vedennja biznesu v umovakh vijny [Conducting business in war conditions]. *Ekonomiko-pravovyj rozvytok suchasnoj Ukrainy: materialy XI Vseukrajinskoj naukovoji konferenciji studentiv, aspirantiv ta molodykh vchenykh, shho prysvjachena 25-j richnicy z dnja zasnuvannja Nacionalnogho universytetu "Odesjka jurydychna akademija" (m. Odesa, 25 lystopada 2022 r.) / za red. O. M. Kibik*. Odesa, pp. 61–63. Available at: <https://hdl.handle.net/11300/23094> (accessed 22 December 2023).
6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 20 December 2023).
7. Vasjuta V., Chornovol N., Ghorbunova M. (2022). Rolj pidpryjemnyckoji dijalnosti v rozvytku nacionalnoj ekonomiky [The role of entrepreneurial activity in the development of the national economy]. *Ghalyckyj ekonomichnyj visnyk*, no. 78–79 (5–6), pp. 130–137. Available at: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2022.05_06.130 (accessed 25 December 2023). DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2022.05_06.130